

Adalék a finnugor fokváltakozáshoz.

A magyar szóközépi és szóvégi *g*-t általában alapnyelvi **ng* fejleményének szokás tartani. Pedig ha jobban szemügyre vesszük a mi *-g*-vel való szavaink megfelelőit, akkor a rokonság nagyobb részében, nevezetesen a távolabbi rokon nyelvekben olyan eltérő megfeleléseket veszünk észre, hogy lehetetlen minden magyar *-g*- hangot azonos eredetűnek tartanunk.

A rokon nyelvek adatainak világánál a mi *-g*-vel való szavaink két csoportra oszlanak.

Első csoport.¹⁾

ág ~ osztjÉ. *у̀а̀гг̀р̀è̀ß* ,horog' (PÁPAY J. levélbeli közlése) | vog. *vāgkər* ,horog, kamó'; *vāgkərt-* ,horoggal, csáklyával húzni'; *vāgkəp* ,csáklya' (MUNKÁCSI: Ethn. IV. 264—265) | zürj. *vugir* ,angel'; *vugralni* ,angeln' (WIED.)²⁾ | cser. *angir*, *änger*, *enger* ,horog; hamus' (BUDENZ: NyK. IV. 339); *āgor* ,horog; fischangel' (SZIL.) | f. *onki*, g. *ongen* ,hamus piscatorius' | lpN. *oaggot*, pr. 1. *oagom* ,piscari' (FRIIS), *oaggot*, pr. 1. *oaggom* ,angeln' (WIKL., Lapp. Chrest.); lpL. *vuogga-*, g. *vūakka* ,fischangel' (WIKL.); lpK. *vīgk*, *vugk*, *vuēkk* ,angel', *vuokke-*, *vuagga-*, impf. 1. *vuokkum* ,angeln' (GENETZ). — Vö. MUSz. 717, a hol más osztjÉ. szó van fölhozva, s a vog. és a lpK. szavak nincsenek meg.

dug ~ vogT. **tug-*: *jū-tugultug* ,bedugni' (MUNK.: NyK. XXV. 281) | mdM. *tongan* (pr. 1.) ,einstopfen, eintreiben'; mdE. *tongoms* (inf.) ,hineinstecken, einstecken, einfädeln' | f. *tunkee*, pr. 1. *tungen* ,vi trudere (in locum arctum), arcte intrudere; obtrudere, cogere, urgere' | lpL. *tsoggo-* ,hineinstecken' (WIKL.); lpN. *tsoggat* ,stipare, inculcare, lignum igni addere, intrudere'

¹⁾ A forrásaim hangjelölésétől való eltérésekre nézve l. NyH.^{3.}om előszavait.

²⁾ A szótárakat csak a szerzők nevével idézem.

(FRIS); *tsoggat*, pr. 1. *tsoggam* ,stecken' (WIKL., Lapp. Chrest.); lpK. *tsongki-* ,einstecken' (GENETZ). — Vö. MUSz. 260—261., a hol a vogT. és a lpK. alak nincs meg.

segít ~ mdE. *tšangodan* ,segíteni' (BUDENZ: NyK. V. 185). — Vö. MUSz. 336. (Az itt idézett lp. *sagge-* ,trahere' kezdőhangja és jelentése miatt nem lehet a m. és a md. szó megfelelője).

szeg ~ oszjt. *səŋk-*, *sey'-*, *səŋ'-* ,schlagen' (KARJ., OL. 160) | vog. *san̄k-*, *säng-* ,tör, zúz' (MUNK.: NyK. XXV. 259) | zürj. *tšegni* ,brechen, zerbrechen, abbrechen, zertrümmern (tr., intr.)' (WIED.) | votj. *tšigini*, *tšigini* ,elszakítani; eltörni, letörni (trans.); zerreißen; abbrechen, zerbrechen (trans.); elszakadni; eltörni, letörni (intr.); sich zerreißen; brechen (intr.)' (MUNK.) | cserH. *tšaŋgaš* ,einbauen, einschneiden' (RAMST.) | ? mdE. *šive-* ,brechen (intr.)' (-*v*- < **ŋ* < **ŋg*, vö. PAASONEN, *s*-laute 63. és Mordw. Lautl. 43). — Vö. MUSz. 283., a hol a mdE. szó nincs meg, és más cser. szó van a többivel egyeztetve.

szegény ~ lpL. *sägge-*, attr. *səkkəs*, *səkkə* ,schmal, schlank' (WIKL.); lpK. *sienke* ,dünn, fein' (GENETZ). — Vö. MUSz. 285. és SETÄLÄ: FUF. II. 252.

zsugorodik ~ vog. *šun̄kərtəyt-* ,zsugorodik (bőr)' (MUNK.: NyK. XXV. 281; M. *s*-je KANNISTO A. szíves értesítése szerint erősen palatalizált *š*) | zürj. *šigirtni* ,väantää kieron, käpristää; [elcsavar, félre csavar, összegéمبرít, összezsugorít]' (WICHMANN lev. közl.). — Vö. MUSz. 360.

Még néhány szó van, a melyeknek a hovátartozását döntő adat híján határozottan meg nem állapíthatjuk, de egyelőre ide sorozhatjuk őket. Ezek a következők:

bagoly ~ vog. *māŋukulä* (KANNISTO A. közl.), *māŋŋwlä* ,bagoly' (MUNK.: NyK. XXV. 271); vogL. *māŋle* ,horneule'. — Vö. MUSz. 447.

ég ,ardere, flagrare' ~ cserH. *əŋgäš* ,verbleichen, die farbe verlieren (in der sonne), verbrennen'; *əŋdäš* ,rauchen; räuchern' (RAMST.); *əŋdem* ,megtüzesít; heiss machen, wärmen' (SZIL.). — Vö. MUSz. 766.

egér ~ oszjt. *təŋgər*, *təŋkər'*, *iəŋkər'*, *ləŋgər* ,maus' (KARJ., OL. 160) | vog. *təŋər*, *təŋkər* (MUNK.: NyK. XXV. 259). — Vö. MUSz. 767. és SETÄLÄ, ÄH. 268.

hág ~ osztj. *χῶγγ-*, *ῥᾶῆῆτ-*, *χῡῡῡ-* ,klettern; bergauf gehen, stromaufwärts fahren' (KARJ., OL. 96) | vog. *χᾶγγι* ,hág; steigen'; *χᾶγγᾶσι* ,fölmegy; hinaufgehen'; *χᾶγγιτι* ,emel; heben'; *ῥᾶῆῆῡ*, *ῥᾶῆῆῡ* [,hág; steigen'] (SZIL.); *χᾶγγι* ,fölvisz' (MUNK., Vog. NGy. IV. 1). — Vö. MUSz. 67. (Az e helyütt idézett zürj. és mdE. szavak nem lehetnek megfelelői a magyar és a vog.-osztj. szónak.)

leg- ~ cser. *лḗḡ* ,1. sok; viel; 2. nagyon; sehr' (SZIL.). — Vö. SZINNYEI, NyH.³ 104.

vág ~ osztj. *ῡᾶγγ-*, *ῡᾶḡ-*, *ῡᾶḡ-*, *ῡᾶḡḡ-* ,behauen' (KARJ., OL. 28) | vog. *ῡᾶγγι*, *ῡᾶḡḡῡ*, *ῡᾶḡḡῡ*, *ῡᾶḡḡᾶ* ,vág, üt; schlagen'; *ῡᾶḡḡῡ* ,csépel; dreschen' (MUNK.: NyK. XXV. 178. és SZIL.). — Vö. MUSz. 554. (Az itt fölhozott f. *vako* ,furehe', észt *vagu*, *vago* ,furehe' litván jövevényszó (vö. THOMSEN, BFB. 235); a zürj. *vundī-* ,schneiden, abschneiden, abernten', votj. *vandī-* ,schneiden, abschneiden, abhauen, schlachten', cser. *vokt-* pr. 1. *voktam* ,amputare, delibrare [arborem]' szóközépi mássalhangzójuk miatt nem lehetnek a m. és a vog.-osztj. szó megfelelői.)

zug (*szug* MTsz.) ~ osztj. *sḡḡ*, *sḡḡ* ,ecke, winkel' (KARJ., OL. 84). — Vö. MUSz. 315., a hol még a f. *hinkalo* ,abgesonderter stand (für ein stück vieh) im stalle' is föl van hozva, de ez *h*-ja miatt nem lehet amazok megfelelője.

Második csoport.

jég ~ osztj. *ḡḡḡk*, *ḡḡḡḡk*, *ḡḡḡḡk* ,eis' (KARJ., OL. 160) | vog. *jāḡk*, *joāḡk*, *lāḡ* ,jég; eis' (SZIL.) | zürj. *ji*, *ji* ,eis' (WIED.) | votj. *je*, *jö*, *d'g* ,eis' (WICHM., Wotj. Chrest.) | cser. *i* ,eis' (RAMST.), *i* id. (SZIL.) | mdM. *jεj*, *εj*, mdE. *eḡ*, *ej*, *ij*, *ev*, *je* ,eis' (PAAS.: FUF. VI. 238. és lev. közl.) | f. *jää* id. | lpN. *jēḡḡḡḡḡ*, g. *jēḡḡḡḡḡ* id. (NIELSEN lev. közl.); lpL. *jēḡḡḡḡḡḡ*, g. *jēḡḡḡḡḡḡ* id. (WIKL. lev. közl.); lpK. *jīḡ*, *jīḡ* id. (GENETZ). — Vö. MUSz. 143.

fog ~ osztj. *pḡḡḡk*, *pḡḡḡḡk*, *pḡḡḡḡḡk* ,zahn' (KARJ., OL. 160.) | vog. *puḡk*, *pāḡk*, *pāḡḡ* id. (MUNK.: NyK. XXV. 275) | zürj. *piḡ* ,zahn, zacke, scharte' (WIED.) | votj. *piḡ* ,fog; zahn, zacke' (MUNK.) | cser. *pü* ,zahn' (RAMST., SZIL.) | md. *pḡḡ*, *pḡj*, *pḡv* id. (PAAS., s-laute 63) | f. *pui* ,dens pectinis, dens occæ' | lpN. *bāḡḡḡḡḡ*, g. *bāḡḡḡḡḡ* ,zahn' (NIELSEN: SUS. Toim. XX. 75); lpL. *pāḡḡḡḡḡ*, g.

pānē id. (WIKL. lev. közl.)¹⁾; lpK. *pāine*, *paīn* ,zahn'; *pāneze-*
mes, *pañetemes* ,zahnlos' (GENETZ). — Vö. MUSz. 524.

ég ,1. aër; 2. cœlum' (NySz.) ~ f. *sää* ,tempestatas, variatio
tempestatas' | lpK. *šaj̄* ,wetter' (GENETZ). — Vö. SETÄLÄ: Fest-
skrift til Prof. Vilh. Thomsen 230; PAASONEN, s-laute 130).

mög ~ cser. *mogye's* ,zurück, wieder' (RAMST.); *mönges*
,vissza; zurück; haza; nach hause' (SZIL.) | ? mdM. *íeki* ,zurück,
wiederum'; *mékəle*, *mélε* ,nachher, hinterdrein'; mdE. *mékev*
,wieder, zurück'; *íejle*, *íejile* ,nach' (PAAS. lev. közl.; a szóközépi
mássalhangzóra nézve vö. mdE. *ikele* ,vor' ~ mdM. *ingəle* és PAAS.
Mordw. Laútl. 41—44) | f. **myö-* < **mō-*: *myöhä*, ,serus'²⁾; *myöstä-n*,
myöstytä-n ,widerrufen, zurücknehmen'; *myösteleikse* ,kääntyä;
[visszafordulni]' (Kal. 49: 162); «északi vepsz» o: lúd *myös* ,takaisin';
[vissza] (GENETZ, Suomen partikkelimuodot 150) | lpN. *maññäi*
,hinter' (illat.)', *mañst* ,hinter (wo?)' (SUS. Toim. XX. 72); lpL.
mañjē- (összetételekben) ,hindere'; *maññäi* ,hinter, nach'; *mañjēp*,
mañēp, der spätere, darauffolgende'; *mañēmus* ,der letzte' (WIKL.);
lpK. *mañye* ,das hindere'; *mañya* ,nachher, nach'; *mañyas* ,nach
hinten'; *mañemis*, *mañemus* ,der hinterste, der späteste, der
letzte' (GENETZ). — Vö. MUSz. 633.

ideg ~ osztj. *iñdi*, *iñds*, *iñtəz* ,bogensehne' (KARJ., OL.
188); *jəntə*, *ičntəz* ,jänne etc.' (PAAS. lev. közl.) | vog. *jəntəŋ*,
jəntew, *jənteww* ,bogensehne' (MUNKÁCSI, ÁKE. I. 576); *jantu* id.
(MUNK., vö. HAZAY O. A vogul nyelvjárások első szótagnbeli ma-
gánhangzói 30) | cser. *iñdäy* ,der strang, die sehne (des bogens)'
(RAMST.) | f. *jänne*, g. *jäntee-n* ,chorda, nervus, tendo (pl. in arcu
jaculatorio)'. — Vö. MUSz. 808, a hol a cser. szó nincs meg.³⁾

¹⁾ N. *dn* < **gy*, L. *tn* < **ky*: vö. N. *čagyat*, dial. *čādnut*
,schleichen' (~ K. *čagyi-*); L. *loggyit*, St. *lytñit* ,erheben' (~ K.
loñyi-); N. *bagye*, *badnje* (l. alább a *fő* szónál); N. *suogyo*,
suodnjo ,sumpf, morast' (SUS. Toim. X. 310—311).

²⁾ A jelentésre nézve vö. lpK. *mañyed* ,spät' (GENETZ).

³⁾ A f. *jänne*, g. *jänteen* (tő: *jäntee-*) mellett van *jänsi*,
jänti, g. *jännen* (tő: *jänte-*), *jänni*, g. *jännen* (tő: *jänne-*), *jäntti*,
g. *jäntin* (id.) is. Ezek a *jänne* szónak *jännettää* > *jännittää*
,feszít, megfeszít' származékából való elvonások lehetnek; maga
ez a származék pedig úgy jöhetett létre, hogy a nyelvérzék a
jänne szót másféle eredetű -e-végű szavak (**ek*, g. **ejen*) cso-

A két csoport *-g*-jének megfelelői a vogulban és az osztjákban meglehetősen összeestek, de a többi nyelvben határozottan eltérnek egymástól, mint a következő összeállítás mutatja:

Első csoport.

f.	lp.	md.	cser.	votj.	zürj.	vog.-osztj.
<i>ŋk</i> ~ <i>ŋ̄</i>	N. <i>gg</i> ~ <i>gg</i> L. <i>gg</i> ~ <i>kk</i> K. <i>ŋk</i>	<i>ŋg</i>	<i>ŋg</i> (<i>ŋ</i>)	<i>g</i>	<i>g</i>	<i>ŋk</i> , <i>ŋ</i> stb.

Második csoport.

f.	lp.	md.	cser.	votj.	zürj.	vog.-osztj.
θ	N. <i>gŋ</i> , <i>ŋ̄ŋ</i> ~ <i>ŋ</i> L. <i>kŋ</i> , <i>ŋŋ</i> ~ <i>ŋ</i> K. <i>ŋ̄</i> , <i>ŋŋ</i> ~ <i>ŋ</i>	<i>ŋ</i> , <i>j</i> , <i>v</i> , θ	1. θ 2. <i>ŋg</i> , <i>ŋ</i>	1. θ 2. <i>ŋ</i>	1. θ 2. <i>ŋ</i>	<i>ŋk</i> , <i>ŋ</i> stb.

SETÄLÄ (Über einen «gutturalen» nasal im urfinnischen: Festschrift til Prof. Vilh. Thomsen 230. s köv. ll.) kimutatta, hogy a f. *jää*, *pii*, *sää*, **myö*- szavak a következő ősfinn alakokból fejlődtek: **jäŋä*, **piŋi*, **säŋä*, **mönö*. A magyar alakokra nem reflektál, mert azokra ezen eredet kimutatása céljából nem volt szüksége. («In dem verzeichnisse — mondja jegyzetben — werden nur die am meisten aufklärenden, nicht alle verwandten wortformen aus den verschiedenen finnisch-ugrischen sprachen angeführt.») Mármost az a kérdés, hogy a második csoportbeli magyar szavak *-g*-jét szintén korábbi *-ŋ*-ből fejlődöttnek tartjuk-e.

Mielőtt erre a kérdésre megkísértenők feleletet adni, számba kell vennünk, hogy azon finn szavak között, a melyeket SETÄLÄ ősfinn **ŋ*-es alakból fejlődötteknek bizonyított, olyanok is van-

portjába sorozta be; de az sem lehetetlen, hogy a *-tt*- korábbi **-ŋt*-ből való (a következő hangfejlődéssel: **-ŋt*- > **ŋkt*- > **-kt*- > *-tt*-; — *ŋ*+mássalhangzó között kifejlődött *k*-t több esetben találunk pl. a md.-ban; vö. *joŋks* 'bogen, armbrust', *iŋks* 'schabmesser' < **joŋs*, *iŋs* SETÄLÄ: Festschrift til Prof. Vilh. Thomsen 236; vö. még PAASONEN, Mord. Lautl. XII. és 43; *s*-laute 7); ez esetben a *jännittää* alak eredetibb volna a *jännettää*-nél (vö. *verise*- 'véres' < **verēŋse*-).

nak, a melyeknek magyar megfelelőjében nincsen *-g*. Nevezetesen:

a) f. *pää* ,kopf, ende'; vog. *pąyk*, *puyk* ,kopf, haupt'; votj. *puŋ*, *pun*, *pum* ,ende, grenze, anfang'; zürj. *pom* ,ende, ziel, grenze'. — Hozzáadhatjuk: lpN. *bagŋe*, *bagŋje*, *badnje*, *bajem*, *baŋjem* ,der dickeste, dem kopfe am nächsten sitzende teil von dem geweihe des renntieres' (WIKLUND egyeztetése: SUS. Toim. X. 310) | ? mdE. *peŋks*, mdM. *pejs* ,häutchen auf der milch u. dgl.' (PAAS., Mordw. Lautl. 43; SETÄLÄ egyeztetése: SUS. Aik. XIV₃. 39); — mdM. *pe* ,ende', *peftámε* ,endlos'; mdE. *pe* ,ende' (PAAS. lev. közl.) (MUSz. 502) | ? osztj. *pąŋ*, *pąŋ'* ,finger', *pąŋ* ,daumen' (KARJ., OL. 2; MUSz. 502) | vogT. *pąoŋ* (SZIL.) | m. *fö*.

f. *nisä* ,femella'; lpK. *nünce*, *nünč*, lpN. *njižže* (vö. lpN. *njiŋŋelas* v. *njiŋŋalas* ,femina, sc. de bestiis', lpK. *niiŋŋelas*, *neŋŋelas*, *niiŋlas* ,weibchen', osztj. *ney*, *nē*, *ne* ,weib, weibchen', vog. *nē*, *nea*, *neu* id., m. *nő* ,weib, frau'. — Hozzáadhatjuk: mdE. *ni* ,frau, weib' (PAAS. lev. közl.). — Pontosabb hangjelölésű alakok: osztj. *nēŋ*, *nē*, *nē*, *ne* (KARJ., OL. 163); *nēŋ*, *nē* (de: *nēŋem* ,nőm' (PAAS. lev. közl.) | vog. *nē*, *nē*; *nēŋiŋ* ,nős' (SZIL.). — Vö. MUSz. 401., a hol ide nem tartozó szavak is föl vannak hozva.

f. *vävy* ,gener'; osztj. *veŋ*, *vŋŋ* ,schwiegersonhn'; cser. *veŋge*, *viŋge*, *viŋe* id. (a lp. *virva* a finnből való átvétel). — Hozzáadhatjuk: mdM. *ov* ,schwiegersonhn; schwager' (PAAS. egyeztetése: Kielell. lisiä 42.) | m. *vö*. — Pontosabb hangjelölésű alakok: osztj. *uēŋ*, *uŋŋ'* (KARJ., OL. 170), *wēŋ*, *woŋ* (PAAS. lev. közl.) | cser. *βiŋgə* (RAMST.), *βeŋe* (PAAS. lev. közl.). — Vö. MUSz. 595.

b) f. *tyvi* ,truncus'; cser. *tüŋg* (*tüŋ*), *teŋg*, *tiŋg* (*teŋ*) ,stirps, basis arboris, principium'; ? zürj. *din*, *dyn* ,dickes baumende'. — Hozzáadhatjuk: votj. *din* ,dickes ende eines baumstammes'; zürjL. *din* (WICHM., Wotj. Chrest.) | m. *tö*. — A cser. szót GENETZ *tüŋ* alakban jegyezte föl (l. SZIL.). — Vö. MUSz. 227.

Vegyük még ide más helyről ezeket:

f. *kuu* (< **kuyu*, SETÄLÄ: SUS. Aik. XIV₃. 33) ,luna, mensis' ~ mdM. *kov*, *kou* ,luna, mensis', mdE. *kov* id. | m. *hó*. — Vö. MUSz. 101., a hol még több ide nem tartozó szó is föl van hozva. — Hozzáadhatjuk: mdE. *koy* ,mensis' (NyK. XXXVII. 336).

mdE. *sova-*, *suva-*, mdM. *suva-* ,eintreten, hineingehen, hereinkommen'; mdE. *sovavto-*, mdM. *suvaftä-* ,eintreten lassen, hinein- od. hereinführen' ~ zürj. *sun-* ,tauchen, unter-, eintauchen (intr.)'; *sunäl-*, *sunjal-* id. | votj. *zum-* ,tauchen (intr.), untertauchen (in wasser)' | lpK. *soayya-*, *soayye-* ,eintreten'; lpN. *suogyat*, pr. 1. *suogam*, *suodnjat*, pr. 1. *suonjam* ,clam subrepere, hineinschleichen', lpL. *sūākna*¹⁾ ,eingehen, einkriechen', lpS. *suognet* ,hineingehen' | osztj. *tāyām*, *laḡām* ,eintreten, hineingehen, hereinkommen'²⁾ | vog. *tui*, *tó* ,hineingehen' | cser. *šuyγaltam*, *šungaltam* ,tauchen, untertauchen; auf das gesicht fallen'; *šuyaltam*, *šungaldam* id. | m. *av-*, *ov*³⁾ ,penetrare, eindringen (stb.)'; *avat-* ,imbuere, penetrare facere' | ? f. *sopia*, pr. 1. *sovin* ,passen, übereinstimmen, sich vertragen; raum haben od. finden' («man könnte möglicherweise fi. *sovin*, *sopia* [estn. *sobin*, *sobida*] als eine analogiebildung auffassen statt *sovin*, *sovia*, St. *sovi-* < *sovi-*») (PAAS., s-laute 20—21). — Vö. SETÄLÄ: FUF. II. 253.

f. *vyö* ,cingulum, balteus' ~ zürj. *veñ* ,gürtel, gurt, binde' (WICHM. lev. közl.) | m. *öv* (*ö* NySz.). — Vö. MUSz. 862., a hol a cser. és a lp. nyelvből is vannak szavak fölhozva, de azoknak az idetartozása kétséges.

Ezen szavakban nagyjából ugyanolyan megfeleléseket találunk, mint a második csoportbeliekben. Nevezetesen:

	f.	lp.	md.	cser.	votj.	zürj.	vog.	osztj.
1. 0	N.	<i>gy, yy ~ y</i>	<i>y, j, v, 0</i>	<i>yy, y</i>	<i>y, á, n, m</i>	<i>á, n, m</i>	<i>yk, y</i>	<i>y, y'</i>
2. v	L.	<i>ky ~ y</i>						
	K.	<i>yy ~ y</i>						

Ennek a csoportnak és a második -g-s csoportnak az összetartozása egészen kétségtelen. Az a külömbiség, a mely a finn és a magyar szavakbeli hangmegfelelésben mutatkozik, t. i.:

¹⁾ Az *n* hiba *y* helyett; WIKL.-nál így: *suākya-* (SUS. Toim. I. 132); WIKL., Läröbok 217.: *suökñat*, [pr. 1.] *suõñau*.

²⁾ KARJ.: *tāy-*, *laḡä-*, *lvy-* stb. (mind *y*-vel) ,eintreten, hineingehen (in ein haus usw.)' (OL. 49).

³⁾ Vö. *óot* (NySz.).

1. f. *jää, sää, pii* ~ m. *jég, ég, fog*,
2. f. *pää, kuu* ~ m. *fő (feje-), hó (hava-)*,
f. *vävy, tyvi* ~ m. *vő (veje-), tö (töve-)*,

nyilván finnugor alapnyelvi fokváltakozásnak a maradványa.

SETÄLÄ (Über quantitäswechsel im finnisch-ugrischen. Vorläufige mitteilung: SUS. Aik. XIV., 18) azt mondja: «Wenn wir sicher einen ursprünglichen wechsel $l|m \ r|m$ u. s. w. ~ $lm \ rn$ u. s. w. neben kl u. s. w. ~ γ^l u. s. w. ansetzen dürfen, so wäre es sehr verlockend neben dem wechsel $k \sim \gamma, t \sim \delta, p \sim \beta$ nach einem vokale (nach i, u, l, r ?) in ähnlichen fällen auch folgenden wechsel anzunehmen:

starke stufe	schwache stufe
$\dot{\eta}$	η

(stb.) Die halblange starke stufe — wenn dieser wechsel anzunehmen ist — verteilte sich natürlicherweise auf zwei silben und wäre folglich als geminata mit einer kurzen ersten hälfte aufzufassen ($\dot{\eta} = \check{\eta}|\check{\eta} \dots$ u. s. w.)».

A minek a föltevését SETÄLÄ csak «sehr verlockend»-nek mondja, azt az én nézetem szerint a fönnebbi megfelelésbeli váltakozások kétségtelenné teszik. A magyar (második csoportbeli) -g-s alakok az erős fokot tartották fönn, a többi magyar alak és a finn alakok mind a gyengét; vagyis:

1. Erős fok (alapny. $\star\check{\eta}\check{\eta}$ > m. -g-): *jég, fog, ég, mög, ideg*.

2. Gyenge fok (alapny. $\star\eta$): f. *jää, pii, sää, myö-, jäntee-*; — f. *tyvi*, m. *tö, töve-*; f. *vyö*, m. *ö, öv*; f. *kuu*, m. *hó, hava-*; ? f. *sovin*, m. *ó-, av-, ov-*; — f. *vävy*, m. *vő, veje-*; f. $\star ni$ -, m. *nö, neje-*; f. *pää*, m. *fő, feje-*.

A finnben tehát a gyenge fokbeli $\star\eta$ -részint elveszett, részint pedig -v- van helyette. (Vö. észt *tüvi* [\sim fS. *tyvi*] mellett *tü*).

A magyarban az összevont (hosszú magánhangzós) alakok mellett -v-vel és -j-(\circ : - \dot{i} -)vel valók vannak. Ezeket kétféleképpen magyarázhatjuk. Lehetséges, hogy $\star\eta > v$ és $\star\eta > j$ fejlődés történt, a milyen a mordvinban van kimutatva. E mellett látszanak szólni a *hava-, ava- ~ feje-, neje-, veje-* alakok, s ez esetben a *töve-* és az *öve-* korábbi -j-s alakból való, t. i. $\star töje-$, $\star tüje-$, $\star öje-$ >

töe-, tüe- [vö. tue 1055 háromszor, 1095; tueh 1211 stb. OklSzót.]. *öe- > tö-v-e-, tü-v-e-, ö-v-e-. S ennek nem mond ellene a frje-, neje-, veje- ~ fö, nő, vő váltakozás sem, noha az utóbbiak megelőző -v-s alakokra látszanak mutatni; tudjuk ugyanis, hogy fö, nő, vő mellett előfordul fé, né, vé is (l. NySz.), s az előbbiek az utóbbiakból fejlődhetek, úgy mint söt, lön, tön, vön stb. < sét, lét, tén, vén stb. Ezenkívül a magashangú szavak -v-je még analógiás hatás eredménye is lehet, a mire a mordvinban is vannak példák (vö. PAASONEN, Mordw. Lautl. 33). — De az is lehetséges, hogy az orrhang nem η és η , hanem η és $\underline{\eta}$ volt, és mind a kettő -v-vé fejlődött; ez esetben feje-, neje-, veje- < fee (vö. fee, fehe 1055 stb. OklSzót.), *nee, *vee < *feve-, *neve-, *veve-. — Én az utóbbi föltevést tartom valószínűbbnek, mert a -v- > \emptyset > -j- hangfejlődés a magyarban sokkal közönségesebb, mint a -j- > \emptyset > -v- (vö. Nyr. XVII. 153, 196).

A lapp nyelvben máig is váltakozik a két fok egyazon szónak más-más alakjaiban (vö. SUS. Aik. XIV₃. 18). A mordvinban és a zürjén-votjában a gyenge fok maradt meg. A cseremiszből az ηg kétségkívül az erős fok képviselője, s fejlődésére nyilván az első -g-s csoport (cser. ηg , η) volt hatással; az η , a mely egy-két esetben ηg -vel váltakozik, lehet ezzel azonos, de lehet a gyenge fok képviselője is; a \emptyset minden bizonynyal a gyenge fok maradványa.

A vogulban és az osztjában szintén megvan mind a két fok, s bár a példák csekély száma miatt nem láthatjuk a viszonyt egész tisztán, mégis úgy tetszik, hogy a megoszlás meglehetősen megfelel a magyar nyelvbelinek. Az erős foknak a képviselője ηk (η^k , η^k) [~ vog. (dial.) η], a mely nyilván az első -g-s csoport hatása alatt fejlődött * η ($\eta\eta$)-ből; a gyenge fok maradványa pedig az η [~ γ , \emptyset , egy esetben analógiás ηk]:

		vog.	osztj.	
m. g	{	(jég)	ηk , η	ηk , η^k , η^k
		(fog)	ηk , η	ηk , η^k , η^k
m. \emptyset ~ v, j	{	(av-)	\emptyset	$\underline{\eta}$
		(fö)	η , ηk	? η , η^k
		(nö)	γ ~ \emptyset	η ~ \emptyset
		(vő)	—	η , η^k , $\underline{\eta}$

Látnivaló, hogy a megoszlás az osztjákban határozottabb, mint a vogulban, a melyben az eredetibb hangállapotot az analógia megzavarta. A három nyelv egyezése arra vall, hogy az erős és a gyenge foknak a magyarban mutatkozó megoszlása még a vogul-osztják nyelvközösség korában történt meg.

Azon szavak közül, a melyeknek a távolabbi rokonságban nincsen megfelelőjük, ide tartozik:

nyű (*nyüve-*) ~ vog. *nük* (KANNISTO közl.) ,wurm' | osztj. *nük* (PAAS. lev. közl.) ,made'. — Vö. MUSz. 428, a hol lapp szavak is föl vannak hozva, de azok nem tartoznak ezekkel össze.

Talán ide tartozik még:

meleg ~ osztj. *mälök* ,warm' (PAAS. lev. közl.), *mälök*, *mälök* id. (KARJ., OL. 155). — Az osztj. szó deverb. származék-nak látszik (*-ök < -o*). Alapszavának megfelelőjéből más képzővel alakult a vog. *mälit* (KANNISTO közl.) id., s ebből való denom. származék: *mälit*, *mälit* ,meleg' (MUNK.: NyK. XXV. 257). Vö. osztj. *jelin*, *jilin* ,hidegség, hideg; kälte, kalt' (PATK.) és vog. *jelit* ,dermesztő; erstarrend machend' (SZIL.). — Vö. MUSz. 609.

A fönnebb elmondottak után tehát a következő eredményeket állapíthatjuk meg:

1. A magyarban kétféle eredetű *-g-* van: az egyik az alapnyelvi **gk ~ ng* gyenge fokának, a másik az alapnyelvi **g (g̃g̃) ~ *g* erős fokának a képviselője.

2. Az utóbbi hangváltakozás gyenge fokának a képviselője a magyarban *v* (vagy *v* és *j*?) ~ \emptyset .

3. Az eredeti **g (g̃g̃) ~ *g* képviselőinek a megoszlása nem a magyar nyelv külön életében, hanem még az ugor nyelvközösség korában történt meg.

SZINNYEI JÓZSEF.